

ცხოვრება ფიროსმანისა

(წიგნიდან „ცხოვრება ფიროსმანისა“)

წინაპირველი სიტყვა

ფიროსმანიშვილის ბიოგრაფიულ ფაქტების ჩაწერა დავიწყე 1922 წელს. ჩაწერას ვაწარმოებდი დღიურის სახით. 1930 წელს მარტის—აგვისტოს თვეებში ჩემი დღიური ისევ განახლდა კიტა მეგრელიძის და დიმიტრი შვეარდნაძის ინიციატივით.

ფიროსმანის ცხოვრების დეტალებთან ერთად, როგორც პირველათ, ისე ეხლა თან მისი ბიოგრაფიის ფონიც მაინტერესებდა. მასალების შესაკრებათ მე ვინახულე ღვინის ვაჭრები, ქუჩის მხატვრები, მღებარები, საზანდრები, მეთევზეები, დალაქები, მემწვანაღვები, ყასბები, მედროგეები, მეჩექმეები, რკინისგზის კონდუქტორები და სხვა—მხატვარის მეგობრები, მცნობები და პატივისმცემლები, მე იქვე ვიწვრდი მათს ნაუბარს „საწყალ ნიკალის“ უბრალო ცხოვრებაზე და ფაქტებს მათი საკუთარ თავგადასავალიდანაც. მრავალი ახალი და საინტერესო აღმოჩნდა მათთან შეხვედრებში. ფიროსმანის ბიოგრაფიის გასარკვევათ.

ამ ნედლ მასალას, რაც სტენოგრაფიული სიწოროთაა თითქმის ჩაწერილი და უმეტესად დაუმუშავებელიცაა,—ახლა ვაქვეყნებ მათივე პასუხისმგებლობით.

გიორგი ლეონიძე.

ფიროსმანი და პოეტები

22 აგვისტო 1922 წ.

ნიკო ფიროსმანის სახელი დიდხანს ჰხიბლავდა ქართველ პოეტებს. შეიძლება ისე არავეინ ყოფილიყოს დაინტერესებული მისი ბედით, როგორც პოეტები. ამიტომ ხშირათ ყოფილა, როდესაც ფიროსმანის ხსენებას გაუტაცნია ისინი და არ დარჩენილა არც ერთი ფიროსმანისეული სარდაფი, რომელიც არ იყოს აღმოჩენილი სხვადასხვა დროს.

ფიროსმანში ყველაზე მომხიბლავია ის, რომ მას ყველა იგონებს როგორც სიზმარს. შრომით დაღლილი ხალხი, ალკოპოლით გაბრუებულები დადინჯდებიან, როცა ლაპარაკი ჩამოვარდება ნიკალაზე. მართლაც „ვით ეყვანნი“ ფიროსმანის ყველა მნახველი ერთად ჟღერს, რომ ის იყო უპატიოსნესი ადამიანი, დამოუკიდებელი, ამაყი და ნიჭის ჯადოქარი. ყველა მისი სურათები დახატულია მომენტალურათ—არყის ჭიქების ცვლაში, (როგორც ერთმა მიკიტანმა სთქვა: „არაყზე თუ გინდ გაფრენილ ფრინველს დაგიხატავდამო!“).

გაზეთ „ბახტრიონის“ საგანგებო ნომერის სამზადისში, ფიროსმანზედ, გადავწყვიტე დამეარნა ვაგზლის რაიონი, რომელიც გამოქედლილ იყო ფიროსმანიშვილის სურათებით. ჩემთან ერთად წამოვიდნენ: ტიციან ტაბიძე, შალვა აფხაიძე, სერგო კლდიაშვილი.

აქ მოყვანილია ოქმის სისწორით ის, რაც სთქვეს ფიროსმანის ნაცნობებმა და მეგობრებმა.

მედროვე ოზმანაშვილი

„— ნიკალა ტანშალალი და ხმელი კაცი იყო. ძალიან ლოთი. სადაც რასმე გააკეთებდა, საღებავის ფულს აიღებდა და იქვე „შესქამდა“. დადიოდა ჩამოვლევით ტანისამოსში, ჩამოფხატულ ქუდში და გატიალებულ ფეხსაცმელებში, ლაპარაკი უყვარდა. ხუთი წუთი რომ გავიდოდა, თითო არაყი უნდა დაეღლია, დუქნებში დათვრებოდა და ქუჩებში ეძინა. არეკილი კაცი იყო. მე თითონ მედროვე ვარ და ჩვენში ხშირად დადიოდა. ასე, 50 წლის იქნებოდა, რომ მოკვდა.

ოზმანაშვილის (ძმის) დუქანში ეკიდა სურათები:

1) ქალი კვერცხებით ხელში, 2) დაჭრილი სალდათი, 3) მოწყალების დაჯ, 4) მელა, 5 და 6) კურდღლები, 7) დათვი, 8) ყოჩი, 9) ბავშვი ჯორზე, 10) შოთა რუსთაველი, 11) დედოფალი, 12) ქართველი დედაკაცი ბავშვით, 13) ფური ტავანით. 14) ძროხა სარძეულით, 15) ვერძი, 16) ლომი ირანისა, 17) ქირაფი. ვთხოვე სურათები მოეყიდა, მაგრამ დიდათ იუარა:— მე ნიკალაის სახსოვრათა მაქვს. ფულში ვერ გავცვლიო.*)

გოგიტაშვილის სადალაქო

ფიროსმანის გახარებული მეგობრები შემომეხვივნენ და მესაუბრებიან. გადმომცემენ, რომ ნიკალაი უნდა ყოფილიყო კახეთიდან, მოკვდა სამი-ოთხი წლის წინედ, არ იციან სადა ჰმარხია, რისგან მოკვდა. ღიმილით მეუბნებიან, რომ ღვინო უყვარდა, ქალები ეჯავრებოდა. იყო ზედმიწევნით პატიოსანი და მთხოვენ მალე „ჩავაგდო წიგნში“ მისი ამბავი.— „არც იზარალებ, სულ ჩვენ დავიტაცებთო“. სადალაქოში მოთავსებულია: 1) გიორგი სააკაძე, 2) ანაბაჯი, 3) ბავშვი თეფშით, 4) თამარ მეფე და რუსთაველი, 5. ბოლნისის დღეობა, 6) შოთა რუსთაველი, 7) გიორგი სააკაძე ებრძვის მტრებს.

სურათის გაყიდვაზე გოგიტაშვილმაც უარი მითხრა, თუმცა მოიფიქრებს, შეიძლება კიდევ გაყიდოს. იქვე ყასაბ მარტიაშვილს უკიდა სურათები „დიდმარხვა საქართველოში“**), „კინტოს შვილი“, „ქალი ფერადი ბუშტით“. პირველ სურათს ვყიდულობ მე, მეორეებს ვუთმობ არჩილ მიქაძეს.

*) ეს კოლექცია შემდეგ დაიღუპა.

**) სურათის ზურგზე მჭრალი ფანქრით სწერია: „გლუხთა განთავისუფლება 1864 წ.“ სურათი 1930 წ. გადავეცი ეროვნულ გალერეას.

ბოლა ზიზინაძე

(სასტუმრო „არარატი“, საბჭოთა ქუჩა № 60)

„მე მქონდა ფიროსმანიშვილის 15 სურათი. დამეკარგა. თავად ნიკოს კარგად ვიცნობდი. მოვიდოდა დუქანში, დაჰხატავდა და აქვითებდა ღვინოზე, არაყზე. მის სურათებს ახლა უფრო გორში იპოვით. მრავალია აგრეთვე ღრმა ღელეში, საბურთალოზე.“

„ნიკალა იყო პატიოსანი კაცი. უბინაო, ავადმყოფი, ღარიბი. ბევრჯელ მიქმევია საწყლისათვის პური. დაგლეჯილი დადიოდა. უყვარდა ლექსები. საიდან იყო, ვერ ვიტყვი. გუშინაც კი მომაგონდა: „ახ, ნეტავი ჩვენი ნიკალა ცოცხალი იყოს, ამ გამონგრეულ კედელს დამიხატავდა და იათად გამომიყვანდა მეთქი“.“

ხოხობაშვილი

(სალხინო „ფშაველის“ პატრონი—სადგურთან)

უკიდია სურათები:

1) მეწველი ძროხა, 2) ლომი ირანისა (ორივე სურათი შემდეგ დაიღუპა).

ვარდო შავრობაშვილის დუქანში:

1) „კამლადეების უბანი სოფ. სვირში“ (მე შევიძინე), 2) დავით ზურაბიჩ მარკოზაშვილი თავის ამფსონებით“.

დაკარგული

31 აგვისტო. 1922 წ.

დანამდვილებით არავინ იცის, სადაურია ფიროსმანიშვილი, ვინ ჰყავს ნათესავეები და თვისტომები. მგონია არც ნათესავეებმა უნდა იცოდნენ მისი არსებობა. ასეთი „დაკარგვა“ აღამიანისა ჩვენს ქვეყანაში პირდაპირ აუხსნელია!

ფიროსმანის ბოლო

4 სექტემბერი 1922 წ.

მეტად მწუხარე ყოფილა ფიროსმანის უკანასკნელი დღეები. თითქმის ნახევრად შიშველი, ჩამოგლეჯილი და უბინაო, ერთი დუქნიდან მეორეში გადადიოდა. ახლა უკვე აშკარათ ემდუროდა ბედს, დღემდის გაუტეხილი და ამაყი ნიკალა, მხოლოდ ბოლო დღეებში მიხვდა, რომ უსიხარულოდ თავდებოდა მისი ტანჯული სიცოცხლე. ამ ხანებში მას პატრონი აღარავინ ჰყვანდა. დიმიტრი შავარდნაძე და ლადო გუდიაშვილი აღარ, ანუ ველარ ჰხვდებოდნენ. მხატვართა საზოგადოებამ ვერ შესძლო მისი ამოყვანა ქუჩის უფსკრულიდან. ეს გარემოება დღესაც აკვირვებს მხატვარის მეგობრებს მდებრივ წრიდან. მათი სიტყვით სულ მცირე იყო საჭირო, რომ ნიკალას დასასრული მწარე არ ყოფილიყო.

მაგრამ აღარც ნიკალას ჰქონია თურმე ხალისი „საზოგადოებასთან“ კავშირის დაჭერისა. საბოლოო მიზეზი „კონტლიქტისა“ იყო კარიკატურა უბასუ-

ხისმგებლო მოხალისისა, რომელიც 1917 წ. მოთავსდა გაზეთ „სახალხო ფურცლის“ დამატებაში. კარიკატურაზე წარმოდგენილია ფიროსმანი შვილი—მოხუცი, ფეხშიშველი ხატვის პროცესში (ქირაქს ხატავს) გვერდით უდგას მკაცრი პროფილით გრიგოლ რობაქიძე (პირველი ქართველი ავტორი ფიროსმანზედ), რომელიც ასე მიჰმართავს მას:

— „უნდა ისწავლო ძმობილო, შენს ხანში მყოფს კიდევ ბევრის შექმნა შეუძლია... ორფიულის... ერთი ათი-ოცი წლის შემდეგ კარგი მხატვარი გამოხვალ. აი, მაშინ გაგზავნით „ახალგაზრდათა გამოფენაზე“. ამ კარიკატურამ თურმე საშინლათ გაამწარა გულუბრყვილო, ეჭვიანი ფიროსმანი.

— მაშ მასხარათ მიგდებენ?—ეკითხებოდა თურმე „მწიგნობარ“ მიკიტნებს. ისინიც ერთი ორად უღვივებდენ სიმწარის ცეცხლს. ვერც მათ შეეძლოთ, სხვანაირი განმარტება მიეცათ და უკვირდათ, როგორ მოხდა, რომ იმავე გაზეთმა ამაზე წინათ სრულიად სერიოზულათ დაბეჭდა მისი პორტრეტი?

უკანასკნელ ხანებში ნიკალას ვერავენ ხვდებოდა. მისი ნაცნობი მიკიტნები მიაბობდნენ, რომ ბოლო წელიწად-ნახევარში ნიკო გაჰქრა, რამდენჯერ მისი პოვნა დაგვჭირდა ველარ ვიპოვეთო!

სიკვდილის წინა კვირებში—თავის კერას—ვაგზლის რაიონს დაუბრუნდა, მალაკნების ქუჩაზე სადაც ვინმე აბაშიძისგან იშოვნა პატარა სამუშაო. აქ მოუსწრო სიკვდილმა (მის მოხატულ დუქანში, ეხლა კერძო ხალხი სცხოვრობს. კედლებზე კიდევ მოსჩანს ხომალდები თეთრი იალქნებით).

ფიროსმანის უკანასკნელი დღეების მოწმე—მეჩექმე არჩილ მაისურაძე, რომელიც 24 აგვისტოს გავიცანი, მომიყვა მის საშინელ ცხოვრებას.

— ერთად-ერთი პატრონი მე ლა ვიყავი, მაგრამ თავად მე წვრილშვილს და უფეხოს რა შემეძლო? ამას დაუმატეთ ისიც, ნიკალასთანა კაცისთვის დახმარების აღმოჩენა მეტად ძნელი იყო. ამაყი, მოხატრებული, ის არ მიიღებდა არც ფულს, არც შეგზავნილ კერძს. მაგრამ ტკბილი სიტყვით ბოლოს დავიახლოვე და ისიც შემეთვისა, ბევრი რამ ვიცი მის ცხოვრებიდან, მისივე ნათქვამებით, გთხოვთ როდისმე თავისუფალი დღე მოიგდოთ ხელში და ჩემთან მობრძანდეთ, ყველაფერს გიამბობთ.

... — ოთხი წლის წინათ, (1919 წ.) როცა მე ამ სახლების მოურავი ვიყავი (მალაკნის ქ. № 29) ნიკალა აქვე, აბაშიძის დუქანში ჰხატავდა სურათებს. უკანასკნელად, სმისგან ავად გამხდარიყო და თითქმის ნახევარ-გონებაზე მყოფი ბნელ საკუჭნაო-სარდაფში დაწოლილიყო ცივ მიწაზე. ორი-სამი დღის შემდეგ, შემთხვევით ჩაველი შიგ და თითქმის წყვდიადში წავაწყდი. ვილაც მწარედ კვნესოდა. მე შევკრთი და შევძახე:

— ვინა ხარ?

— მე ვარ! გაისმა კვნესით და ხმაზედ მაშინვე ვიცანი ნიკალაი. მან კი ველარ მიცნო. მხოლოდ ძლივს მოახერხა რამდენიმე სიტყვის თქმა — „ცუდათ გავხდიო, სამი დღეა აქა ვწევარ და ველარ ავდექიო!“

„მე მაშინვე ეტლი მოვიყვანე და რაკი თითონ არ მეცალა, ეტლში ჩაუჯდა განსვენებული ილია ანდრიას-ძე მგალობლიშვილი და წაიყვანა მიხეილის

თუ არამიანცის (არ ვიცი) საავადმყოფოში. ეს კია; საწყალი დღე-ნახევარში გაქვთავებულიყო“.

შემდეგ არჩილ მაისურაძემ ჩავიყვანა პატარა სარდაფში, სადაც ჩვეულებრივ მდგმურები შეშას ან ნახშირს ინახავენ. სარდაფი ერთ-ნახევარ კვადრატის საყენის მოცულობისა იყო. საფლავით ბნელი და ნაგავით სავსე. როცა ასანთი გავეკარით, საშინელი შმორის სუნი გვეცა. ირგვლივ ეყარა აგურის ნატეხები, მავთულების ნაწყვეტები და ღორღი. აქ, ამ ადგილას, სასიკვდილო აგონიას ებრძოდა დიდი ქართველი ოსტატი, თბილისის გენიალური მხატვარი.

რომელ წელს გარდაიცვალა ფიროსმანი?

არჩილ მაისურაძემ დაბეჯითებით გადმომცა, რომ ეს ამბავი მოხდა 1918 წელს, ზედ აღდგომა ღამეს.

მისი სიტყვით და მრავალთა დამოწმებით, ფიროსმანი დამარხულია უპატრონო მკვდართა შორის კუკიის წმ. ნინოს სასაფლაოზე.¹⁾

ფიროსმანის დაბადების დათარიღებისათვის

7 ოქტომბერი 1930 წ.

როდის დაიბადა ფიროსმანაშვილი?

მისივე დის, ფეფე ბარამაშვილის ცნობით, ნიკა დაბადებულა 1866—1867 წლებში.²⁾

უმრავლესობა მისი ნაცნობებისა და მეგობრებისა თავის წლოვანობასთან „შედარებითი“ მეთოდით მიმტკიცებენ, რომ ფიროსმანი 1858—1859 წლებში უნდა დაბადებულიყო (დემიტრა ალუღიშვილი, ოზმანაშვილი, ბეგო ეგიევი, გოლა ჭიჭინაძე, და სხვები). იმავე თარიღს გვიდასტურებს ფიროსმანის ხელში გაზრდილი მოქ. სოლომონ ხანკალამოვი (მისი ცნობით, 1882 წ. ნიკო 23—24 წლისა იყო).

დაბადების თარიღის საბოლოო დასადგენად მე მივმართე მირზაანის ეკლესიის „მეტრიკულ ამონაწერების დავთარს 1860—1872 წლების“-ას, მაგრამ ამ წლებში ნიკოს დაბადება არსად იხსენიება.³⁾ აი ეს ამონაწერები, სადაც დასახელებულია რამდენიმე სხვა ნიკო ფიროსმანაშვილი (მირზაანში მთელი უბანია ფიროსმანაშვილებისა) და არა მხატვარი—შვილი ასლანისა და თეკლესი.

1. ნიკოლოზ ფიროსმანაშვილი:

დ. 1860 წ.

დედა: ირინე აბრამის ასული

მამა: დავით ძე ზაქარიასი.

ვერც ყ. მიხეილის და ვერც ყ. არამიანცის საავადმყოფოთა არხივებში ვერ აღმოჩნდა ცნობები ფიროსმანის ავადმყოფობის და მისი საფლავის ადგილმდებარეობის შესახებ.

გ. ლ.

²⁾ იხ. გაზ. „ბახტრიონი“ 1922 წ. № 10. ცნობა ჩასწერა შალვა დადიანმა.

³⁾ ამონაწერები დავთრიდან გადმომცა მსახ. ვასო ალუღიშვილმა, რისთვისაც დიდათ ვმადლობ.

გ. ლ.

2. ნიკოლოზ ფიროსმანაშვილი:
მამა: ზაქარია გრიგოლის ძე.
დედა: ბარბარე გიორგის ასული.
დაიბადა: 1869 წ. აგვისტოს 5-ს.
3. ნიკოლოზ ფიროსმანაშვილი:
დედა: დიმიტრი ივანეს ძე.
მამა: თამარ გიორგის ქალი.
დაიბადა: 1871 წ. 27 ივნისს.
4. ნიკოლოზ ფიროსმანაშვილი:
დედა: სვიმონ დიმიტრის ძე.
მამა: ატატო ბასილის ქალი.
დაიბადა: 1872 წ. 20 იანვარს.

ამნაირად, მხატვარის ნიკოლოზ ასლანის ძის ფიროსმანაშვილის დაბადება არა სჩანს 1860—1872 წლებში. მაშ რომელი წლით შეიძლება დავათარილოთ დაბადების წელი?

რაკი ყოვლად შეუძლებელია თარიღი 1872 წლის აქეთ გადმოვწიოთ, ამიტომ სარწმუნო ხდება თარიღი ნავარაუდები მისი მეგობრებისა და მით უმეტეს მოქ. ხანკალამოვისა, რადგან მან, როგორც ინტელიგენტმა დოკუმენტალურათ იცის თავისი „სასწავლებლის პერიოდი“ და სამსახურის თარიღები. თავის მოგონებაში კი, ნიკოს წლოვანებას თავის თარიღებთან შეფარდებით ანგარიშობს (იხ. მისი მოგონება ვ. ბ—ლის ჩაწერილი. „დროშა“ 1925 წ. № 1) და რადგან „დავთარში“ ფიროსმანის დაბადება 1860—1872 წლებში არა სჩანს, ხოლო შეუძლებელია, 1872 წლის შემდეგ, ან 1857 წ. ადრე, ამიტომ 1857—1859 წლებს უნდა მივაკუთნოთ. დაახლოვებით მართლდება თითონ ფიროსმანის ცნობა, რომელიც 1916 წელს მისცა დიმიტრი შევარდნაძეს: „მე ეხლა 60-ზე მეტისა ვიქნები“ (იხ. გაზ. „ბახტრიონი“ № 9). ამნაირათ, 1922 წელს ჩვენ შევცდით, როცა ფეფე ბარამაშვილის ცნობაზე დაყრდნობით, ფიროსმანის დაბადების თარიღად 1860—1868 წლები გამოვაცხადეთ. (ibidem № 10). მაშასადამე, ფიროსმანი სამოც წელს გადაცილებული მომკვდარა.

ქართველ მხატვართა საზოგადოების ოქმებიდან

მაისის 15. 1916 წ.

თავმჯდომარეობდა გიორგი ღურმიშხანის ძე ყურული.

1. საკითხი მხატვარის ნიკო ფიროსმანაშვილის ნახატების გამოძენა-შეძენისა; მისი ბინადრობის აღმოჩენისა და ცნობების შეკრებისა.

გამგეობა საყურადღებოთ სცნობს ნ. ფიროსმანაშვილის ნახატებს და აუცილებელ საჭიროდ მიაჩნია მათი აღმოჩენა, შეძენა. რადგანაც საზოგადოებას ამჟამად ფული არ მოეპოვება, ამიტომ წინადადებით მიმართოს საქ. საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოებას, შეიძინოს ეს სურათები, როგორც სახალხო ნაწარმოები. მათ აღმოჩენა-შეკრევაში გამგეობა დახმარებას აღმოუჩენს. გაიმართოს ნიკო ფიროსმანაშვილის ნახატების კოლექტიური გამოფენა.

შეიკრიფოს ცნობები, თუ სად იმყოფება ეხლა ფიროსმანაშვილი. თუ ცოცხალია, მატერიალურად დახმარება აღმოეჩინოს. მიღებულ იქნეს ზომები მისი ცხოვრებიდან ბიოგრაფიული ცნობების შესაკრევად. ამისი შესრულება დაევალოს კომისიას შემდეგი შემადგენლობით: ლადო გუდიაშვილი, იობ გოგოლაშვილი, დიმიტრი შევარდნაძე, მოსე თოიძე და გიორგი ზაზიაშვილი.

ოქმი მაისის 24-სა

თავმჯდომარეობდა გიორგი ქურული.

ა) მოხსენება ფიროსმანაშვილის შესახებ:

ხარჯები ფიროსმანაშვილის მოძებნისა და დახმარების აღმოჩენისათვის გაწეული, — იკისროს საზოგადოებამ.

გამგეობამ საყურადღებო პიროვნებად სცნო ფიროსმანაშვილი, როგორც მხატვარი. ამიტომ საჭიროდ სცნო დამატებითი ცნობების შეკრება, რაც მიენდო მოსე თოიძეს და გიორგი ზაზიაშვილს.

ბ) ფიროსმანაშვილის სურათების შეკრება:

საჭიროა კოლექციისათვის რამდენიმე საუკეთესო სურათის შეძენა. სურათების დათვალიერება მიენდო დიმ. შევარდნაძეს, მოსე თოიძეს და ალ. მრეველიშვილს.

გ) ფიროსმანაშვილის სურათების გამოფენის საკითხი:

გამოფენის გამართვა ჯერჯერობით საჭიროდ არ იქნა ცნობილი.

საზოგადოებას არ შეჰფერის ამითი დაიწყოს გამოფენის საქმე (კურსივი ჩემია. გ. ლ.).

„გრაფი“

23 ოქტომბერი. 1922 წ.

დღეს ველაპარაკე ლენინის ვაჟარ სოზაშვილს. მან სხვათა შორის გადმომცა, რომ თავმოყვარე ფიროსმანს გამკილავი მეღუქნეები ირონიით „გრაფს“ ეძახდნენ. სწყინდათ, რომ ღარიბი და მშიერი, სხვა ქუჩის მხატვარებივით ლუკმა პურისათვის ფეხქვეშ არ ეგებოდათ და მათ კაპრიზებზედ არ იყო დამოკიდებული. პირიქით, ნიკალაის ყოველთვის ამაყათ ეჭირა თავი პირადი ღირსების შეგნებით. ხშირად ყოფილა შემთხვევა, როცა მისი დამკვეთელი — მეღუქნეები ჩაერეოდნენ მის სამხატვრო საქმეებში, ის მაშინვე სტოვებდა არა მარტო ჰონორარს, სამუშაოს, არამედ თავის სამხატვრო იარაღებსაც და მთელი წლობით აღარ გაეკარებოდა იქაურობას.

აი რას მიაბობს ნიკო სოზაშვილი:

— „1915—1916 წლებში, ნიკოს შეუკვეთე დიდი სურათი რთველის დახატვა. როგორც მუშაობის დაწყებაში გამოჩნდა, ნიკოს რთველი არასოდეს ენახა, რადგან სოფელს ბავშობიდანვე დასცილებოდა. სხვა გზა არ იყო, სურათი ჩემი განმარტებით უნდა დაეხატნა. მე შევატყე, რომ ასეთ პირობებში მუშაობა მეტად ეძნელებოდა, მაგრამ ხათრით უარი ველარ მითხრა. მუშაობა დაიწყო.

მე ყოველ წვრილმანს ვუხსნიდი, ის ხატავდა. მაგრამ მე გადავჭარბე. ყველა ფრის დატევა მინდოდა ტილოზე, რაც კი რთველის სურათიანობას შეეხებოდა. ამიტომ ყველა წვრილმანში ვერეოდი, ვუხსნიდი, გულუბრყვილოდ ვუწუნებდი ზოგიერთ ნაწილებს და ჩემებურათ დამყავდა მისი ფუნჯი. დიდხანს მითმინა, ბოლოს, როცა ურემში შებმული ხარების ტანადობაც დავუწუნე, აიმღვრა, მრისხანედ მომაძახა—„შენ რა გემოვნება გაქვს, ვაჭარი ხარ, დახლში დაჯექიო!“ და გაქანდა კარში. ორი კვირა აღარ შემოუხედილა...“

მაგრამ მხატვარს უმეტესად კომპრომისებზე წასვლა და შემკვეთელების კონტროლს ქვეშ უხდებოდა მუშაობა. აი დამადასტურებელი ცხოვრები ილია ზდანევიჩის დღიურიდან, რომელსაც არ იცნობს ქართული საზოგადოება:

...„ლაპარაკში ჩაერია სანდრო (მიკიტანი) და დავა აუტეხა ნიკოს სახისა, ხისა და ირემის გამო. ამტკიცებდა, რომ სურათში საჭიროა მთვარის ჩამატება. ნიკომ განაცხადა, რომ მთვარე საჭირო არ არის“.

...„სანდრო კოქლაშვილი მუდამ ერევა ნიკოს საქმეებში და თხოულობს ხან ხის, ხან ფოთლების და სხ. ჩამატებას. ძლივს ვარიგებ. როგორც ეტყობა, ნიკო ვერ ახერხებს, რომელიმე სურათი თავისუფლად, სხვის ჩაურევლად დახატოს“.

...„სანდრომ სხვათა შორის სთქვა: ნიკოს უნდოდა დაეხატა ხე და ზედ, შტოებზე დაეწყო თქვენი ხელები და წიგნები (ამ დროს ფიროსმანი ი. ზდანევიჩის პორტრეტს ხატავდა.) მაგრამ მე მაგიდის დადგმა ვუბრძანე. რაც შეეხება ირემს, საჭიროა ხე, თითქოს ირემი ზედ მიყუდებულა. მე ვუპასუხე,— ნიკომ ისე უნდა ჰხატოს, როგორც თითონ უნდა და მისთვის ბრძანების მიცემა არ შემიძლიან!“

თვით ფიროსმანაშვილიც გულისტკივილით შესჩიოდა ილია ზდანევიჩს:

—„ყველა ჩემს სურათებს მიფუჭებენ. მაგალითად, აი, ეს სურათი—კურდღელია. არა, რაღა უსათუოდ კურდღელი? რისთვის არის საჭირო? მაგრამ დაჟინებით მთხოვეს: „ჩემი პატივისცემისათვის დახატეო“. რა ვქნა, ვხატავ, რომ არ დამემღურნენ, ამნაირად ყველა სურათებს მიმახინჯებენო.“

ნ. სოზაშვილი გადმომცემს: „თავმოყვარე ნიკალაი, საერთოდ ამაყი კაცი არ იყო. არასოდეს არ გაგრძნობინებდათ, რომ ის კარგი მხატვარი იყო. საკუთარ თავზე ლაპარაკი არ უყვარდა. სხვა მხატვრებისგან კი ყურები გვექონდა გამოჭედილი. ამას ვინ ჩივის, საწყალმა არც თავისი შრომის დაფასება იცოდა. მოგვიგდებდა სურათს და გვეტყოდა,—რაც გინდათ, მომეცითო!“ ფულს იქვე დახლში სტოვებდა.“

—„მიჯდებოდა ჩემი სარდაფის კუთხეში, მოითხოვდა არაყს, მწვანილს და დიდხანს იჯდა ჩუმათ. ხშირი ყოფილა, დუქანში მყოფ მოქეიფეებს შეუპატიჟნიათ, სუფრის „დალოცვა“ უთხოვნიათ, ჭიქის გაწოდებით. ნიკო ერთს კი ეტყოდა ზრდილობიანათ უარს, მერე თუ ჭირვეულად ჩააცივდებოდენ, უწყენდა. მთელი წლების განმავლობაში, მე ნიკო სხვასთან მჯდომი სუფრაზე არ მინახავს! ეს იცოდა ყველამ და მოკრძალებით ექცეოდნენ“...

როგორც პროფესიონალ ლოთს, ნიკოლას ყოველდღე უნდა ესვა, ამიტომ ყოველდღეც უნდა ეხატა, ემუშავა, რომ ღვინის ფული ეშოვნა. სოხაშვილი ამბობს:—„ჩამოვიდოდა, დუქნის კარებთან დადგებოდა და კიბიდანვე ღიმილით მეტყვოდა:—რა გინდა დაგიხატო!“ დუქანში ყოველთვის გამოჩნდებოდა ვინმე ერთეული, ან შეზარხოშებული კოლექტივი, მოსურნე თავის ანაკრეონტულ მომენტის აღბეჭდვისა საშვილიშვილოდ... ან თითონ მედუქნეს დასჭირდებოდა აბრის გამოცვლა, ან ჩანესტიანებული კედლის შელამაზება. ერთი სიტყვით ნიკო საჭირო კაცი იყო.

მაგრამ სხვა მხატვრებივით ფიროსმანი ფულზე არ მუშაობდა. თავის შრომას ის სცვლიდა მხოლოდ პურსა და ღვინოზე ნატურალური წესით. მოკლედ: ერთ ღარიბ სადილზე და ერთ ჩარეჭა ღვინოში.

—„ისევ ჩვენ თუ ვუყიდდით ხანდახან ჩვენი სვინდისით საცვალს, ხალათ-შარვალს!“ დასძენს მოქ. სოხაშვილი.

— ღვინო და სასმელი კი გამოულეველი ჰქონდა. არ დაუჭერდიო!“

მაშასადამე, „საწყალი ნიკალაი“ მუშაობის დროს უზრუნველი იყო მარტო სასმელით, რადგან მისი მომხმარებლები მტკიცედ ასრულებდნენ ძველ ქართულ ტრადიციას. ასევე იყო ძველად ჩვენში. სამეფო კარის მხატვრებიც უმეტესად ნატურით იღებდნენ თავისს ჯამაგირს.

ШТУЧНЫЙ. ПОДСТАКАНЧИК-ი.

12 მარტი. 1930 წ.

— ნიკალაი დღიური კაცი იყო, მუდმივი არ იყო... სმაშიც:

— „Штучный.“

— „Подстаканчик-ი.“

მეუბნევა ყოფ. მიკიტანი ალექსა ჭიჭინაძე.

— „ხატვაც ხელდახელ უყვარდა, სმაც! დღეში ორ საათს მუშაობდა. მეტი არ შეეძლო. სიფხიზლით იშვიათად ჰხატავდა. თუ სასმელი ნაკლები ჰქონდა, ნამუშევარიც ნაკლები გამოსდიოდა.“

— „ფუნჯით სჭამდა პურს! დილიდანვე ჩამოივლიდა დუქნებს: თუ ვის ჰქონდა დასახატი. მეც თუ გუნებაზე ვიყავი, ვეტყოდი:

— „აბა, დამიხატე—მცხეთა, ტყე, არაგვი, მინდორი, ვენახი.. თუ კამპანიაში ვიყავით, კამპანიას დავახატავინებდით.—„ეს ქათამი, ეს გოჭი, მწვანელი, ეს ფრთიანი ორაგული, ხილი, ღვინო, მეარღნე თავის „ხალთაბანდებით“.“

— „დარდი ნუ გაქვს, გენაცვალე, ყველაფერი შიგ იქნება! ოღონდ ერთი მანეთი მომეცი საღებავები ვიყიდო. მოიტანდა საღებავს—კვარტიანით. სამზარეულოში გააწყობდა. წაგლესავდა ფუნჯზე. შემოგვხედავდა—დალევდა. ისევ ფუნჯს წაუსვამდა. კიდევ გადაჰკრავდა. კიდევ ფუნჯს შეატრიალებდა.—

სურათიც მზათ იყო.

— „მისი ნახატის მაზანდა 1—2 მანეთი იყო. შევაკრება არ იცოდა. ან ფული რათ უნდოდა? ცოტა პური, ცოტა სასმელი—ეს იყო საზრდო. ღამით

მიეგდებოდა ჩემს სამხარეულოში ცეცხლთან. წაიხურავდა ტომარის ნაგლეხს ან ფალასებში ეძინა. მუშაობითაც სამხარეულოში ან დუქნის რომელიმე კუთხეში, ან კურკლის სამრეცხაოში მუშაობდა. თუ არა ციოდა,—აივანზედაც... მუდამ ზარხოში იყო. მხიარული, უნაწყენო. მოუბარი. ამაყი. სახით—შავგვრემა. შავთვალწარბა. მომხო უღვაშება, ეშხიანი... ბოლო ხანებში გარეტებული დადიოდა. ნახევრად გიჟსა ჰგვანდა. კუთხეში ღვინოზე მჯდარი თავისთავს ელაპარაკებოდა. ამ ლექსს ხშირათ იტყოდა:

— „შენ ჩემო ძმაო ნიკალა,
 „რათ გინდა წუთისოფელი?
 „სახლათ მოგცემ სამოთხესა,
 „იქ მოგივა ყველაფერი,
 „სახლიკაცათ გეყოლება—
 „მიქელი და გაბრიელი!“

ალექსას უკვირს, თუ რა სუმბუქად დაჰქონდა ფიროსმანს თავისი შემოქმედების ტვირთი და შენიშნავს, რომ ნიკო „ტფილისის მხატვარია“, ტფილისია—მისი მხატვრობის ცენტრი და შემოქმედებითი ყურადღებაც აქეთ ჰქონდა მიქცეული.

ჰინკა

20 მარტი.

საბჭოთა ქუჩაზე მოღვაწეობს მეჩექმე „ჰინკა“—ჩემი ბავშობის ნაცნობი. ეს კუთხე „ფიროსმანის რაიონია“. ბოლო წლებში (1912—1918 წ.) აქა ცხოვრობდა. ჰინკაც სულ აქა ხელოსნობს. შესაძლებელია ნიკალას იცნობდა!

„ჰინკას“ დუქანი გამოუცვლია. წინათ ჩვენს სახლებში სცხოვრობდა. ახლა კი პირდაპირ გადასულა. მივაგენი. პატარა დუქანია. თავჩალუნული ჰინკა ყვითელ მუშტასა სცემს გამოჰრილ ტყავს. თუმცა 1917 წლიდან აღარ შევხვედრივარ, მაინც მიცნო. გულისტკივილით მომიკითხა. ნახევარ საათში ყველაფერი მიაშბო, რაც კი გადაჰხედია, რაც შესამჩნევი რამ მომხდარა მის ცხოვრებაში.

ფიროსმანაშვილზე შევეკითხე. ჰინკას ელიმება. ძველი ჩვეულება არ მოუშლია.—თავს არ იღებს მალლა.

— „რა ვიცი, მაშინ ვინ აფასებდა? ჩემთან იყო. ჰხატავდა. სვამდა, „პიანიცი“ იყო.

— „მაინც რას მეტყვი, რას მოიგონებ?“

— „მას მერე რამდენმა წელმა ჩაიარა? გუშინდელიც არ მახსოვს.

ჰინკას მართლაც უძნელდება მოგონება. მისთვის ძნელია დალაგებული ლაპარაკი და გავლილი ცხოვრების ანალიზი. თუ სიტყვამ მოიტანა, გეტყვის... ისე უხმო კაცია, ან რა უნდა მოაგონდეს? ხვდებოდნენ, სვამდნენ. ცხოვრებაში სხვადასხვა გზა ჰქონდათ. ერთმანეთი არ ეხარბებოდათ. განა ცოტა ჰყოლია ჰინკას ნიკალას მსგავსი მეგობრები? სადღა ახსოვს?

ჰინკამ გაწყობილი ჩექმა გვერდზე გადასდო, თავი მალლა აიღო და ელაში თვალი შემომამატერა.

— „რა ვქნა, ისე მკითხამ, თითქოს უცხო იყო. „ვინ, ჭრანცუცი ხომ არა ხარ, ჩვენსა არ გაიზარდე?“

— „მერე?“

— „მერე—შენ კი არ იცნობდი ნიკალას?“

— „მე?..“

— „არ გახსოვს, თქვენ სახლში დუქანი რო მქონდა, იქ არ „ეგლო“? შენ მაშინ შკოლელი იყავი. აბა შენ თითონ დაგვიწყებია, მე საიდან უნდა მახსოვდეს?“ მე გავშრი... უცბათ გამახსენდა დაფარული თვალი, სადღაც სახსოვარის ღრმა კუნჭული განათდა.

— „ის? ის?“—უცბათ შევძახე.

— „დიახ, ყმაწვილო, სწორედ ის“...

მხოლოდ წრეულს, 20 მარტს გავიხსენე ცოცხალი ფიროსმანი.

1913—1918 წლებში, მოწაფეობისას, ჩერქეზიშილის ქუჩაზე ვცხოვრობდი. სახლი, რომელიც ჩვენი ოჯახის საკუთრებას შეადგენდა, გამოდიოდა ქუჩაზე წვრილი დუქნებით: სათუნუქო, სამკერვალო, სანავთე, თონე, საწვრიმლო, სახარაზო. უკანასკნელს ჭინკა განაგებდა.

ჭინკა დღეს შექალაქებულია. მაშინ ახალგაზდა, ყორანივით შავი იყო.

მაგონდება: დღე-ღამეები წაბმით თავწახრილი მუშაობს ჭინკა. ჩვეულებრივ მიდის მისი ცხოვრება. ამ შემოდგომას (1914 წ.) კი რაღაც ცვლილება დაეტყო. „სმა“ დაიწყო. ვინმე მხატვარი შემოეხვია. ხშირად ვხედავ ამ მოხნიანებულ კაცს ჩვენს ალაყაფის კარებთან. უფრო კი ჭინკას ქარხანაშია. ბინაც შიგ დაიდო. კუთხეში ხატავს. საღამოთი კი ერთად სვამენ. დაზვასთან მუდამ ღვინის ბოთლი მოსჩანს გარედან, სინათლეზე. ეზოში თავის ქნევით ამბობენ:

— ჩვენი ჭინკა გზიდან გადავარდა!

1914 წ. უცნობი მხატვარი ჩვენსას ტრიალებდა. უკეთ, ჭინკას სახელოსნოში. ხშირად ჰნახავდით მას ავკალის აუდიტორიასთან მდებარე დუქნებთან, ქვევით, დღ. ჯათარიისის მოედანთან (რომელ მოწაფეს არ ახსოვს იქ „ანდრიასოვის“ რვეულების ფირმა?). ის იდგა დუქნის წინ საღებავებში ამოგანგლული და მხიარულად ელაპარაკებოდა იმ დუქნის მუდმივ მუშტრებს.

ხსოვნაში ჩამრჩა:

მხატვარი ჰხატავს ჭინკას სახელოსნოში. გარშემო ხალხი ახვევია—მეზობელი მეტონეები, მეწვრიმალე ბიჭები, პატარა მოწაფეები, და თავაყრილი ხეტერეები. გაუთავებელი კამათია ნახატზე. ყველა თავის აზრს გამოსთქვამს მომავალ ნახატზე. მხატვარს საძრაობა აღარ აქვს, მაგრამ ვერავის ჰხედავს, ისეა სურათზე დაგულისგულებული. უცბათ, თითქოს გამოფხიზლებული ხალხს მიუბრუნდება:

— განი, განი!

— ნუ მიშლით, უკან დაიწით!

ერთხანს წრე გაირღვა. მაგრამ ყრიაშული ისევ ახლდება. ზოგი პირდაპირ სურათზე მიიწევს. ერთმა ლაღანდარამ თითიც კი დაადო ზედ, თავისი დებუ-

ლების დასამტკიცებლათ. მხატვარი გაცეცხლდა. ფუნჯი კუთხეში გადისწოლა, ისურათი მიატოვა და ლანძღვით ქუჩაში გამოვარდა.

კიდევ მაგონდება:

ჩვენს ქუჩაზე სცხოვრობს ქოსა დალაქი („წვერცამეტა“) როსტევეან გრიგორიჩი. ზედმეტი სიტყვების მოლაპარაკე, მამაშვილურათ დამრიგებელი მუშტარგამშრალი ენტუზიასტი. კლიენტების გადმოსაბირებლად მან გადასწყვიტა სახელოსნოს გამშვენიერება. დეკორატიულ პლანში თავისი პორტრეტიც შეიტანა და მეთუნუქე სარქისას შუამავლობით ჩვენს უცნობ მხატვარს შეუკვეთა. წვერცამეტამ მალე სურათი ჩაიბარა, მაგრამ მხატვარს შარი მოუდო, არა მგავსო და მისი პონორარი „შეიტყაპუნა“, რაზედაც სარქისამ საბრალოდ გალახა. შეწუხებული მხატვარი კი ორივეს აშველებდა. ეს უცნობი მხატვარი ჩვენი ეზოდან მალე გადიკარგა. ჭინკას სიტყვით, თურმე ფიროსმანაშვილი ყოფილა!

აღელვებულმა დიდხანს ველარ მოვიცადე ჭინკასთან. მინდა მოგონებები მოვიკრიფო!..

ახლა მე თითონ ვარ დასაკითხი!.

ფიროსმანის სამშობლო

27 მარტი.

სოფელი მირზაანი — ფიროსმანაშვილის სამშობლო, — მოზრდილი და მდიდარი სოფელია ქიზიყში — ათას კომლიანი მოსახლეობით. მდებარეობა საუცხოვო აქვს. გაშენებულია ცივ-გომბორის მთის მალლობზე. მირზაანსა და ქიზიყის სულ ბოლო სოფელ ოზაან-ცლუკაანს ჰყოფს უზუნდარის ხევი, რომლის იქით ატყდება ნაყოფიერი, მოსავლიანი და საძოვრიანი — შირაქის ველი.

მირზაანი მთელს ქიზიყში განთქმულია ჯანმთელი ჰავით და უხვი წყაროებით, რითაც ერთი ორად მრავლდება ბალის და მტილელის მოსავალი. შირაქი — მისი ბელელია და მისი საქონლის იალაღი. მირზაანში ახლა იფეთქა ნავთის შადრევანმა და აქ ნავთს ჰბურღავენ. მალე მირზაანიც შევა ინდუსტრიულურ ზონაში. ფიროსმანაშვილების გვარს 40—50 კომლი შეადგენს. ამ გვარს მთელი „ფიროსმანაანთ უბანი“ უჭირავს. ქართულ სიგელებში ფიროსმანაშვილის გვარი ჯერ კიდევ XVIII ს. პირველ ნახევარში იხსენიება.

ნიკო ფიროსმანს სამშობლო სოფელი მეტად ჰყვარებია. როგორც სჩანს, პირველ ხანებში სოფელთან კავშირი მოუშლელი ჰქონდა. მისი ოჯახის წევრები გვიამბობენ, რომ ნიკო ხშირათ დადიოდა სამშობლო სოფელში და ხან ორი კვირითაც რჩებოდა.

საინტერესოა ფაქტი, რომ სოფლად ყოფნის დროსაც, მას არ ასვენებდა შემოქმედება. — „აქაც, სოფელში ჰხატავდა და დახატულს ნაცნობ-მეგობრებს უფეშქაშებდა. ყიდვით კი არ ჰყიდდა. ერთხელ, ქვემო მაჩხაანში ვილაცას აბრა დაუხატა. მისი ნახატები მეც მქონდა, განაგრძობს ფიროსმანის და, — ვინახავდი, მაგრამ ერთ დროს წვიმა ჩამოგვივიდა სახლში და დამელუპა მის წერილებთან

ერთად, რომლებიც ჩემთან იყო მოწერილი. შემდეგ კიდევ ჩალუკრი გადავაკეთეთ და სრულებით დამეკარგა“.

ნიკოს დისწული პართენა ბარამაშვილი გვიამბობს:

„მახსოვს, რომ ხატავდა მთვარეს, ვარსკვლავებს, ანგელოზებს, წყლის მზიდავ ვირებს, ქორწილს. ერთხელ საღებავები სიღნაღიდან ჩამომატანინა და აქ ჰხატავდა. არ ვიცი, სურათი ვის გადასცა, ვისთვის უნდოდა“.

თბილისში სარძევე დუქნის გახსნის შემდეგ ნიკო აღარ გაჰკარებია სოფელს, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც დამ წაიყვანა მირზაანში, ცოლის შესართავად.

ფიროსმანს დროს ტარებაც ჰყვარებია თავის სოფელში:

—„ძალიან უყვარდა ღვინის სმა. აქ (მირზაანში) რომ ჩამოვიდოდა, მომეტებული ხანი ქეიფობდა“-ო—გვიამბობს ფიროსმანის და. საინტერესოა რომ „სმა“ დაუწყია ბევრად ადრე, ვიდრე მოხეტიალე ცხოვრებას დაიწყებდა. მისი მეგობრები შენიშნავენ, რომ „სმა უყვარდა“ ჯერ კიდევ მაშინ, როცა საკუთარი დუქანი ჰქონდაო. სიმონ პოპიაშვილი, ნიკოს ნოქარი გადმოგვცემს —„სმა უყვარდა. უფრო არაყს ეტანებოდა. ხამუშ-ხამუშ სვამდა, ყოველ დღე“. ამასვე ადასტურებს დიმიტრი ალუღიშვილი—ფიროსმანის კომპანიონი და მხატვარი გიორგი ზაზიაშვილი.

ფიროსმანის კომპანიონი და „ტვინდასხეტივილი ნიკალი“

28 მარტი.

ფიროსმანის სავაჭრო კომპანიონი ცოცხალი ყოფილა! მაგრამ პოვნა გამძინელდა. წინეთ თურმე ბაზარში მწვანილით ვაჭრობდა. სად არის ეხლა?

მისი სახელია დიმიტრა. გვარი—ალუღიშვილი. მის ნათესავს მსახ. ვასო ალუღიშვილს შევეკითხე: ვასომ თავი გაიქნია,—ცოცხალი აღარ უნდა იყოსო. ყოველ შემთხვევაში არაფერი იცის. ჩემთვის კი მეტად საჭიროა დიმიტრას ნახვა. ფიროსმანის ცხოვრების პირველ პერიოდის მენაწილეა, ფიროსმანის ახალგაზღობამ მის თვალშუა გაიარა.

დილიდანვე გამოვდივარ ყასბების რიგში. („მეხბორეების რიგს“ ეძახიან.) მთელი ბაზარიც მოვიარე. ტფილისი მაინც აზიური ქალაქია. კითხვა-კითხვით ვის არ იპოვი? დიმიტრაც მთლად უცნობელი არა ყოფილა.

—„ არც ისე დაკარგული ვარ“...

მივაგენ. ჯერ მწვანილის ბაზარი მიმასწავლეს. იქიდან კი ნამდვილ გზაზე დამაყენეს (ანჩხატის ზემოდ, ვიწრო შესახვევში), ხუთმეტ წუთში დიმიტრას მართლაც მივაგენ. კოლოფისტოლა დუქანია. წინგარდზე ჩარიგებულია წნური კალათებით: წითელი ბოლოკი, ქინძი, ტარხუნა, კართოფილი, შიგნით—საწვრი-მალა.

მინდა შევიდე, თითონაც ვერ ეტევა პატარა მუშტრებით. ბავშები ყიდულობენ კაპეიკიან ირისებს და შემდეგ წკებლის ცხენებზე გამორბიან. დიმიტრამ დამინახა, სახეამღვრეული გარეთ გამოდის და მეკითხება, თუ რა გადასახადი-

სათვის ვარ მოსული. მისამართი შემწლია. ინვალიდის კვალობაზე მას ყველაფერი აქვს გადახდილი და უკანვე შედის მოწმობების გამოსატანათ. ეს ჩემი პორტფელის ბრალია. მუდამ საფუძვლიან ექვს იწვევს ნიკალას მეგობრებში.

მე დროზე ვაცნობე, ჩემი მიზეზი: მოხუცი ერთწამს დამშვიდდა. ახლა სხვა მღელვარება შეეტყო და სახე აეტკრიცა.

— ეს ხომ ის კაცია, ფიროსმანის დაღუპვას რომ აბრალებენ და გზის შეშლას ცხოვრებაში? აი სწორეთ ამან ჰკრა ხელი თურმე „საწყალ ნიკალას“ და სარდაფების კარი უჩვენა.

იქნებ მართალია ყველაფერი და მიტომ მიყურებს თვალდაფეთებული? საკვირველია, რაც არ უნდა შეეკითხო, დიმიტრა მაინც ამტკიცებს, რომ მისი კომპანიონი „ტვინდასეტყვილი“ კაცი იყო და ათას რამეს ჩაგიარაკებს:

— „მსმელი და მხატვარი!—ასეთი ბედოვლათი განა დუქანს გაუძღვება? დაღუპა თავისი სარჩო და მეც ზედ წამაკლა!“

ჩვენს ლაპარაკში ბავშვები შემოდინან. დიმიტრაც კაპეიკობით სოვდაგრობს.— „ერთი თვეა მანეთიანი არ მინახავს“—მაგრამ დიმიტრამ იცის კაპეიკის ყადრი:

„რა გატირებს კაპეიკო, პატარა?
„მფითმინე, გაიზრდები თანთანა!“

... „ნიკალაი ქალაქში გავიცანი პირველად, თუმცა ქიზიყიდან მეზობლები ვართ.—დაიწყო დიმიტრამ, შეზომილი საუბარი თავის ჭიჭინობელა სკამზედ.

— „მე, ერთს ოჯახში მზარეულათ ვეყენე. ისიც—ვინმე სომხის ოჯახში ლაქიობდა და მზარეულობდა. გამართული „პოვერი“ ვერ იყო. ხშირათ მოვიდოდა ჩემთან და მკითხამდა რჩევას საქმელების გაკეთებასა თუ შენელებაზე. იმ ოჯახიდან გამოსვლის შემდეგ—მხატვარ ბაშინჯალიანთან იდგა მოსამსახურეთ, მაგრამ ნიკომ ვერ აიტანა და გამოიქცა. ბატონი თურმე ხატვას უშლიდა და კიდევ გასჯავრებოდა. მერე რკინის გზაში შევიდა, მაგრამ გონებაზე ვერ იყო. სიტყვა და პირი ნიკოს არ სწამდა, მეორე დღეს გადააბრუნებდა, ერთ ადგილზე ვერ ჩერდებოდა.

— „თვითრჯული იყო!

— „ჰკვაშეფრქვეული!

...— „ჯერ შიკრიკათ იყო რკინის გზათა სამმართველოში, მერე საქონლის მატარებლის კონდუქტორათ—განჯის მხარეში. მაგრამ აღარც იქ დადგა! ავათ გახდა და სამსახურს თავი დაანება. იქიდან გამოსვლის დროს დახმარება მიიღო, იშოვნა სათაგნო ფული და სარძეო დუქანი გახსნა ვერის თავდაღმართზე (სადაც დღეს მელიქ-აზარიანცის სახლია). ორ წელიწადს ვაჭრობდა. საქმე კარგათ წაუვიდა.

— „ერთ დღეს ჩემთან შემოვიდა და შემეკითხა: „იარმუკაში“ დუქანი მინდა გავხსნა, შენ რას იტყვიო? მე გადმოსვლა ვურჩიე. ლაპარაკი ლაპარაკს შეჰყვა. მეც თვალში მომივიდა და ორივემ შეამხანაგება გადავწყვიტეთ. თქმა იყო და გასრულება.

— „დუქანი გავაღეთ. სარძეო საქონელი უხვად გვექონდა: კარაქი, ერბო, მაწონი, თაფლი, ყველი (დიდკაცობის მზარეულები სულ ჩვენთან ვაჭრობდნენ— ჩვენი მცნობები და მეგობრები იყვნენ). შადინოვმა—კრედიტი გაგვიხსნა. საქმე კარგად წაგვივიდა. ერთმანეთს უფრო დაუახლოვდით. მე შვილი მოვანათლინე და ოჯახში დავიშინაურე.

მაგრამ მისი ხასიათი მალე გავიგე. ვაჭრობა ეზარებოდა და კიდევ თაკილობდა. ზაფხულში, გაჩაღებული ვაჭრობის დროს მიმატოვებდა, ორი ვირის საპანე მწვანე ბალახს იყიდდა, აიტანდა დუქნის თავზე საკუთარ „ბალახანაში“, გაიშლიდა და გამოეხვევოდა:

— სოფელში რომ ვერ მივდივარ, ეს მიამებაო!

— „დუქანსაც იამებოდა?“

— „მე როგორც თავგზიანი, დახლში უიდექი. თითონ ის, ან კარებთან იდგა აყუდებული, ან ბალახანაში ჰხატავდა. მოიყვანდა რომელიმე მეზობელს, დააყენებდა და ეტყოდა:

— „მოდით, ისე დაგხატო, შენზე მაიმუნი არავინ იყოსო. ერთხელ, მეც დამხატა. თურმე უჩუმრათ გადამიღო ვაჭრობის დროს. დიდხანს ვინახავდი სახლში ამ სურათს, რაღაც საზარელი შესახედი ვიყავი, შავფერი... ბავშვებს ეშინოდათ, დავწვით..

— „როგორც გულქართლი ვარ, ისეთი ძმობა დაუდე. ისიც ჩემზედ იყო დაგულისგულებული. ჩემი ოჯახის კარები მისთვის ღია იყო. მაშინ კუჭის ავთამყოფობა სჭირდა—კატარი. ექვსი თვე კუჭი ვუზილე (საბრს ვახვევდი პურის გულში ისე ვაყლაპებდა).

„მაგრამ ეხლა ხომ გზას მართალს არის?

ერთ დღეს შეიპეპლა. ისეც მოსწრაფებული იყო, გასაღები გამომართვა, — აღარ მინდინარო! დამითხოვა... მაგრამ უჩემობა მალე დაეტყო. თავგებმა აიკლეს. ისევ მომძებნა. ისევ შევამხანაგდით, მალე ასი თუმანი ფული ბანკში შესანახათ შევიტანეთ.

— ნიკალა ისევ ჰხატავდა, ისევ ბალახანაში ნებივრობდა. მე კი ვვაჭრობდინ იცის, იქნებ იმასაც ტკბილად ეცხოვრა ამ ქვეყანაზედ, რომ ჩვენ შორის ხვანჯიანი ენა არ ჩარეულიყო?

„სოფლათ ხმა გავარდნილიყო, — ნიკალაი გამდიდრებულაო! დასაც გაეგო და ერთ დღეს ქმრიანათ გვეწვია. ჩვენში ასე იციან, თუ კაცმა ცალი ფეხი სილარიბიდან ამოათრია, დახმარების მაგივრათ, მეორე ფეხიც ამოაღწიოს, ლარიბი ნათესავეები იმ ერთ ამოწეულ ფეხსაც უკანვე ჩაადგმევიანებენ. ნიკოსაც სუნი დაპკრეს და მსუნაგებივით დაეხვივნენ. დაიც და სიძეც დაუოროლდნენ. თურმე ღამეობით ჩურჩინდნენ:

— დიმიტრა მპარავიაო!

— დიმიტრა მქამელიაო!

— დიმიტრა მუხანათიაო!

— გააგდეო, გაეყარეო!

„თუმრმე მრავალი უსამართლობა გააჩინეს ჩემზედ, ქარი ბორბალი ატყენს.
— „შენი ქონების უფალი შენვე უნდა იყოო!“

„უჩემოთ უფრო კარგათ გასძარცავდენ. მოქსოვილი ენა დაატრიალეს. ქარიყლაპიამ ყველა დაიჯერა. სამივემ დაასკვნეს:

— „დიმიტრა გავაგდოთო!

„თურმე ჩემი ნაცვალგარდაც იშოვეს:

— „დახლში მისე სიძე უნდა დამდგარიყო. ის კი იყო ნამდვილი დამაქცეველი!

„ეს არ აკმარეს. მაშინ ქიზიყში დიდი შიმშილობა იყო. ახლა ურჩიეს, ბანკიდან ფული გამოიტანეო, თეთრი ფქვილი ივაჭრე, ქიზიყში კარგ ფასად გავყიდითო. თან სოფელში გაიპატიყეს დასაქორწილებლათ. ნიკალა დაათათბირეს. ერთი ფურგუნი თეთრი ფქვილი ქიზიყს გაისტუმრა (ვინ იყიდდა თეთრ ფქვილს ქიზიყში?), თან ჩოხა-ხანჯალი იყიდა და ჩაქარქაშებული, შეთოფიარალებული ქიზიყს წავიდა ცოლის სათხოვად და ბედის გასასინჯათ.—“

„ო—ო—ო—ო! როგორ უქროდა, მაშინ ნიკალას.—დამ და სიძემ საწადელი აისრულეს. ფქვილი ჩალის ფასათ გაუყიდეს, ფული მიისაკუთრეს და რაც საწყალს ჯიბის ფულათ გადარჩა, ამით თავისი ძველი სახლი შეაკეთებინეს, თუნუქით გადაახურინეს. მერე ორთავემ გამოუცხადეს:

— „შენ გიჟი ხარ, ან ცოლი რათ გინდა, ან ფულიო? აიღეს და გამოავდეს..

... „როგორც ელდა, ერთ დღეს გამტვრიანებული და გახვითქებული ნიკალა კარზე მომადგა. ჭკვაზე უფრო შეფრქვეულიყო. ხელში ხანჯლის შვილი ეჭირა და სხაპასხუპით გაიძახოდა:

— „გამომავდეს, გიჟი ხარო! თუ სადმე ჩემ სიძეს მოჰკრა თვალი, შემატყობინე, ამ ხანჯლით უნდა მოვკლაო!

— ... „უცბათ დაიჩოქებდა. ტიროდა, თან იატაკს ჰკოცნიდა. თვალეზი გადაუტრიალდებოდა და ხელებს მალლა იშვერდა:

— „მთავარანგელოზი მამევილინა!

— „წმინდა გიორგი გამომეცხადა!

— „ხელში მათრახი უჭირავსო!

— „აგერ, აგერ, ვერა ხედავ, აქა დგაო?“

— „მე შევშინდი. არ ვიცოდი, რა მექნა. ტკბილი სიტყვებით შევესაყვარლე. დაწყნარდა. კოცნა დამიწყო. მერე სრულ გონებაზე მოვიდა. დონებდადგა.

... „ისევ მივეშველე. საქონელი დავაწყე და ღუქანი ახლათ გავმართე. აგამოვიდა დიდი ხანი, ავაზაკი სიძე ჩამოვიდა. ნიკალა ხანჯლით გამოუდგა. მე ბევრი ვუსაყვედურე:—რათ აუშაღეთ ბუდე ტყუილათ!“

„მაგრამ ვინ დამიფასა? ერთხელ, როცა სასყიდელზე ვიყავი წასული, ჩემ წილი ბარგი და საქონელი გამოეყარა და სხვისათვის მიებარებინა. თითონ კი ჯორში წასულიყო, გავაღებ რასმეო. ზაფხული იყო. თითონ საქმე ვერ დაეწყო. ან რა საქმის დამწყობი იყო? ფული საზანდრებში და ამხანაგებში გაენი

ვებინა. მალე ოხერშობეტე შეიქნა. ამბავი მომიტანეს, გაჭირებაშიაო! მეწყინა! ხუთი მანეთი ხარჯათ გაუგზავნე.

„შემოდგომა დადგა. ხალხი აგარაკებიდან ჩამოიწმინდა. ნიკალასაც კოჯორში აღარ ედგომილებოდა. ერთ დილას, ვხედავ, გაშიშვლებული ნიკალაი დამდგარა „მეხბორეების რიგის“ ბოლოში და შორიდან მეძახის:

— „ნათლიმამ, მიმიღებ თუ არაო?“

„მე ახლოს მიველ. ალერსიანათ ხელი მოვკიდე: — მოდი, ნიკალაი, მოდი, ნუ გცხვენია!“

— „მერიდება შენი. ბევრი ზინები მიყვეს. ახლა ყველამ დამტოვა. აკისევე შენ დამეხმარე. მაღლობელი ვარ..“

— „ნურსად ნუ წახვალ, დადინჯდი. ჩემთან დადექი. დღეში მანეთს მოგცემ. დამიჯერა. თვე დარჩა. მაშინ იყო, რომ მხატვრობის ალი მოედო. ვინც არაყს დაალევიანებდა, და ჰხატავდა. მაგრამ უფულობით კარგ საღებავს ვერა ხმარობდა.

— „მე ჩემი პირობა გაუთავე. ყოველდღე მანეთი მქონდა მისთვის გადადებული. ის კი არაყში ჰხარჯავდა. შემდეგში ჩემგან ფულის აღებაც დაირცხვინა. ორჯელ, სამჯერ — კიდევაც იტირა.

— „რათა სტირი?“

„შენ მირონი დამიფასე, მე კი ვერა, ეს მატირებსო!“ დიდხანს ველარ იდგომილა ჩემთან. ეხატრებოდა. მერე ვაგზალს შეეჩვია. იქ ნაკლებ იცნობდნენ. ახატვინებდნენ და ასმევდნენ.

„ერთხელ, საქმეზე ჩავიარე ვაგზალში. ქუჩაში დამხვდა ჩამოხეული. შერცხვა და ტელეგრაფის ბოძს ამოეთარა. მიუახლოვდი. თავი დალუნა და ამოიკვნესა.

— „არ გენანებიო?“

— „რა გინდა, ნიკალაი, რა გიჭირს?“

— „არაყი!“

— „ერთი მანეთი მივეცი...“

— „უყურე, დამ რა მიყო? შენ ცოლშვილიანი, კიდევ მე — „ხმელ კაცს“ მესმარებიო. რათ მაძლევო?“

„მე უთხარი:

— „გაძლევ მისთვის, რომ ჭკვის პატრონი არა ხარ. პურის ფულს რათ აქრობ არაყში?“

— „რა ვქნა, თუ არ დავლიე, ვერ დავხატავო!“

ასე ლაპარაკობს დიმიტრა. თურმე ამდენი ამავი ჰქონია ნიკალაიზე, მაგრამ სიკეთისათვის სიკეთე როდის ქნილაო? ნაკარგკაცევი ვინ დაუფასა? ამის მერე კიდევ იტყვიან ფიროსმანაშვილის შეგობრები:

— დიმიტრამ დალუპაო!

— „დიმიტრამ ყელი გამოსჭრაო?!“

— რა ვქნათ, დაუჯეროთ დიმიტრას?..

საუბრის დასრულებისას დიმიტრას ცოლიც შემოვიდა.

— „შენს ნათლიაზე ვლაპარაკობთ! გააფრთხილა ქმარმა.

— „ნიკალაიზე? საწყალი, ღმერთმა შეიწყალოს!

— „რა მშვენიერი ვაჟკაცი იყო?—ჯანიანი. ზღვის ლერწამივით მოსული... ქალი არ იქნებოდა ისეთი ლამაზი, როგორც ახალგაზრდობაში მახსოვს. ტუჩის ნაპობი, ტანის მოყვანილობა, ყელყური, სახე—მშვენიერი.. დუქნის გახსნამდე ჩოხა ეცვა. მერე რუსულათ. ჩოხა კიდევ ერთხელ ეცვა, ქიზიყიდან რო დაბრუნდის რა ლამაზი ვაჟკაცი იყო?

— „ეხ, საწყალი! თავი ტყუილად გაიფუჭა! დაუდგომელი კაცი იყო, ცხრაწვენა. *) ყოველთვის არეული მახსოვს. სუფრაზედ ათ წუთს ვერ გაჩერდებოდა. სულ უნდა ჩიტივით ეტრიალა და არაყი ესვა...

— „მართალია, მართალი!—უდასტურებს დიმიტრა.

— „როცა დავპატიჟებდი ოჯახში, მეტყოდა:

„სადა მაქვს თავი ხალხის უღავილისაო? წავალ ისევ ჩემს ბალახანაში, იქ მირჩვენიაო!“

... „საშინელი ექვიანი იყო.—განაგრძობს მანდილოსანი,—თუ სიტყვას კარგათ არ აუხსნიდი, გაგიჟდებოდა. თუ პატივსა სცემდი და დაჰპატიჟებდი, გეტყოდა: „რათა მპატიჟობ, თუ გულში ეშმაკობა არა გაქვსო?“ მუდამ ვერიდებოდი! გვეშინოდა. ერთ სიტყვას არავის დაუთმობდა. თან ადვილი დამჯერიც იყო ბავშვივით“.

— „მართალია!“ ჩაურთავს დიმიტრაც.

— „მე, როგორც ნათლადედას, პატივსა მცემდა. განჯაში რომ კონდუხტორათ იყო, ბროწეულებს ჩამომიტანდის ხოლმე.

... „ერთხელ, დამ წაიყვანა სოფელში,—უნდა დაგაქორწილოთო. იქ მოატყუეს და შიშველი გამოისტუმრეს. ერთ ზაფხულ საღამოს დარდიანათ ვიჯექი აივანზე. უცბათ გიჟივით ამოვარდა კიბეზე, გადამეხვია და მაკოცა.

— „მიშველეთ, მიშველეთო!“ მერე დაიწყო ყვირილი...

— „ჩემი წმინდა გიორგი!

— „მთავარ-ანგელოზი დიდთვალემა!

— „მათრახით მადგა თავზე, მეძახის:

— „ნუ გეშინიანო!

„მერე დაწყნარდა. მოიბოდინა:

— „ნათლიდედ, ხომ არ გეწყინა, რომ გაკოცეო?

საწყენათ არ მიიღო. ახლა თავის თავგადასავალს მომიყვა სოფელში:

— „დას მიტომ წავყე სოფელში, საღვთო უნდა დამეკლა, ჩემი წმინდა გიორგი მელოცნაო. საღვთო თვითონ შეყლაპესო, თავად მშიერი გამომიშვესო“.

„მე ვანუგეშებდი. ის კი ამღვრეული გაიძახოდა:

— „მე ჩემი წმ. გიორგი მწამსო! რომ დავწვები, წმ. გიორგი დამადგება თავზე მათრახით ხელში და მეუბნევა:

— „ნიკალაი, ნუ გეშინიანო!“

„მეორე დღეს, თავისთავად ჰხატავს ფუნჯიო“.

„მისი მფარველი კიდევ მთავარ-ანგელოზი იყო. ისიც ხშირად ეცხადებოდა.

* ცხრაწვენა—ცხრაპირა, ერთ სიტყვაზე, დაუდგომელი, გადამთქმელი.

— „ისინი მახატინებენო!“

... „სულ პირველათ დუქანში ჰხატავდა.

— „ნათლიდედ, მოდი, ჩემს ნახატებს უყურეო. მიმიყვანდა. მაშინ სულ შიშველ ქალებს ჰხატავდა. მრცხვენოდის ხოლმე, თვალს ვერ ვუსწორებდი.

— „უყურე, უყურე, რა ნახატებიაო. დახე, რა ვარო!“

„სურათებს ხან ვის აჩუქებდა, ხან ვის. მაგრამ ყურადღებას არავინ აქცევდა.

... „მე და ჩემი ქმარი ნიკოს დაცოლშვილებას ვფიქრობდით. ქალიც აჩენილი გვყვანდა კარგი ოჯახიდან. მაგრამ ნიკომ ქვას შეუშვირა თავი. ერთხელ ყვირილით მომამახა:

„—თავი სადა მაქვს შვილის ჩხვილისა, ცოლის ლეჩაქისა და კაბისაო? მე ვიცი მარტო:

— „დამისხი!

— „დალიეო!“ო

— „თითონ ოჯახი არა ჰყვანდა, არც სხვისა მოსწონდა!—იძახის დიმიტრა. ერთხელ, შინ არ ვიყავი, ჩემი ცოლისთვის ეთქვა: „თავი გაანებე დიმიტრას, სხვასთან გლალატობსო!“

— „არ ვიცი, ჩემმა ქმარმა გითხრათ თუ არა, ნიკო ჩემი პატარა ქალის მომნათლავი იყო და ჩემი დის მეჯვარეც. ხანი გზმოვიდა, ჩემი დაი ნინა—შვიდი თვის ჯვარწერილი, მოკვდა. ნიკალას ძალიან ეწყინა, ცუდი ხელი მქონიაო! გაგიჟება უნდა გენახათ, როცა მის ნათლულიც, ჩემი—სამი წლის მარუსა მოგვიკვდა.

— „ორივე მე დავლუბეო!—ტიროდა. ჩვენზე მეტს ის გლოვობდა..

— „წლის წირვაზე რომ გავედით სასაფლაოზე, ნიკალაც მოვიდა ყვავილებით. წამოუჩოქა საფლავს და მოუტირა. ღვდელი წესს ასრულებდა. ნიკალის ღვდლები ეჯავრებოდა. აქაც ვერ მოითმინა. შემოსილ მოძღვარს ხელი გაჰკრა და გააგდო.

— „ჩემი ნათლული მტრედია, ანგელოზია! ცაში წასულა! ამ ეშმაკს აქ რა უნდაო? უნებურად ყველას გაგვეცინა. თითონ კი ტიროდა. უცბათ ისევ წამოხტა:—„განა მე კი არ მოვკვდები, რა მატირებსო. ბოლომდის ხომ ვერ ვიცოცხლებთო? ადექით ჩქარაო!“ და ყველანი გამოგვრეკა სასაფლაოდან: იმ დღეებში ხან ტიროდა, ხან იცინოდა:

— „ჩემი ტირილ-სიცილისა არ შეგეშინდეთო, უბედური ვარო!“

„ვიცოდით და გვეცოდებოდა. თითონაც გრძნობდა,—შუბლზე ხელს მიიდებდა და იტყოდა—ქართველები კარგი ხალხი ვართ, მაგრამ აქ არ მიყრიანო!“

კიდევ ბევრს ლაპარაკობენ ცოლქმარი.. საუბარი ერთი აზრისა და ტენდენციისაა. დასკვნა ასეთია: „ტვინდასეტყვილი ნიკალა“—კომერციისთვის არ იყო გაჩენილი. ასეთი კაცის მეგობრობით რა სარგებელი უნდა ჰქონოდა დიმიტრას?

და ესლა თუ კარგი მხატვარი გამომდგარა, (რა უყოთ მერე?)—ღმერთმა შეარგოს! დიმიტრა ამაში არც შეედავება.

რა უნდა ჰქონდეს ცოლქმარს საწინააღმდეგო?...

ინტერვიუ მესხიშვილთან

30 მარტი

— „სად იყავით მაშინ? მეუბნევა თავის სარდაფში ღვინის ვაჭარი მესხიშვილი. და თან ძველ-ძველ ნატაციებს მიკითხავს. გამკვირებია, თუ ნიკო გამორჩენილი მხატვარი ყოფილა, რატომ ყურადღება არ მიაქციეთ, როცა დუქან-დუქან გზას იყო გაკრული მშიერი ძაღლივით. მთელი ტფილის ქალაქი სურათებით გამოქედა, თვალები სადა, გქონდათ? ქართული საზოგადოების წესია, ასე არ უყავით ვაჟაფშაველას, ნინოშვილს? „მაგრამ თუ ნიკო დიდი კაცი გამოდგა, ქება და ღიღება ისევ ჩვენ.—ჩვენმა პურ-მარილმა გააძლებინა!“

მოქ. მესხიშვილი „მწიგნობარი“ კაცია. 1895 წლიდან ყოველ დღე კითხულობს გაზეთს. იცნობს: ილიას, ყაზბეგს, აკაკის, გორკის, სოკრატს (როგორც თითონ ამბობს).

— „სიკვდილის თანამდები ვარ, ტყუილს ვერ ვიტყვი, ღვინო იყო მისი მახრჩობელა. როგორც ფუტკარმა დილის მანანა აიღოს, ისე უნდა დაეველო ღვინის დუქნები. თითონაც დაუქნელი ღვინოსებრ იყო, ერთ ადგილას ვერა დგებოდა. ხან ჭკვიანად მოგეჩვენებოდა, ხან „ჭკვაგაფლანგულათ“. ჩვენც გვეცოდებოდა და ხელს ვატანდით: „მდიდარი მოძმე საფლავშიაც გამოსადეგია, მისი საკმელი მეც მამედიინებაო“—მართლა უთქვამს ღვინოს. მოვიდოდა ნაბახურევი ცახცახით, ღვინოს მოითხოვდა. ნაღდზე სვამდა მუდამ. ერთხელ პატარა ვალი გაჭყვა და მესამე დღეს ეს სურათი მომიტანა. („მწოლიარე ქართველი ქალი“—შევიძინე ეროვნული გალერეისთვის გ. ლ.)

„როდისღაც ვუთხარი:—ნიკო, გეყო ამდენი წანწალი, მოდი ჩემთან, მოჯამაგიოედ იმუშავე. თვიურ ჯამაგირს დაგინიშნავ, ოთახს, ტანისამოსს მოგცემ, კვირაში ერთხელ აბანო გექნება. დღეში—ჩარქეა ღვინო. გაიჩინე შენთვის ყულაბა და დამშვიდებით იცხოვრე. როცა ჩემი საქმეებიდან მოიცლი, იმხატვრე, არას დაგიშლი.“

— გაიცინა: „ბორკილებს ვერ გავიყრიო“!...

რასაც გინდოდა,—დაგიხატავდა. საღებავები ჯიბით დაჰქონდა. სპიჩკის კოლოფზე ლომი ეხატა ხოლმე, გახსოვთ? ერთხელ ასეთ კოლოფიდან ლომი გადმოიხატა. რა სურათიც მიგეცათ მიმზგავსებით დაგიხატავდათ. ბევრი აქვს ასე გადმოხატული წიგნებიდან სხვისი დაკვეთით. სხვათაშორის ჩემი პორტრეტი გააღიდა. (შევიძინე ეროვნულ გალერეისთვის. გ. ლ.) იმ ხანად ზაზიაშვილი *) მესტუმრა. მისი ნამუშევარი დაიწუნა და თითონ წაიღო დასახატად. მომიტანა ტუშით გადიდებული. ფული არ აიღო. ჩარჩოც თითონ ეყიდა. რა მშვენივრება იყო!—არა, სად ნიკალაი, სად ზაზიაშვილი? გიორგი—„სამი გაფრენით მეტია“. ნიკო ხან მხატვარი გეგონება, ხან—„მხატვარი, ველარ მხატვარი“.

— ჰაი, ჰაი, ნიკალაი!..

*) გიორგი ზაზიაშვილი—სახალხო მხატვარი, მღებარი, აბრების მწერალი.

ბ ე გ ო

2 აპრილი

გამიგონია, ფიროსმანს ჰყავდა ძმობილი და მეცენატი—„ბეგო“ გახსოვთ ფიროსმანის სურათზე წარწერა: „კამპანიას გაუმარჯოს, ბეგო ამრავლოს!“ ბეგო თურმე მუხრანის ხიდის სიახლოვეს სცხოვრობს.

ავლაბრის აღმართის ძირში, არეულ ხალხში, ერთს ჩამოგლეჯილს და ფეხშიშველა კაცს მხარზე ხელი დავადე:

— სადა ცხოვრობს ბეგო?

უცნობი შეკრთა. ჩემი დანახვა არ ესიამოვნა, მაგრამ ველარ დამალა, რომ თითონ ის—ბეგოს ძმაა. როგორც მერე გავიგე, „ფინისპექტორად“ მივეღერადგან გაკოტრებული ბეგო სამჯერაც „იჯდა“ ფარული ვაჭრობისათვის, ძმას მეოთხე საფრთხე ჩემგან ეგონა. წამიყვანა და მტკვრის პირას ბეგოს ქოხს მიმაცუნა. მე გარეთ ვიცდი, ვრცელი ეზოა. ლოდინი არ დამჭირდა. იმ წუთშივე ფიცრულიდან გადმოხტა შავი კაცი და ჩემს წინ აიყუდა. ასე იციან გადმოვარდნა-ხანძარში.

— „მე გახლავართ ბეგო, რა გნებავთ? (თან ლელავს, ალბად არყის ფარულ ვაჭრობაზე მიუსწარი.)

როცა ბეგომ გაიგო, რომ მხოლოდ „ნიკალის“ ამბების შეტყობა მინდოდა, თავისუფლად ამოისუნთქა. ბეგო გახარებულია. სულსაც არ დაიშურებს ამ საქმისათვის:

— „ხუთი წელიწადი ერთი პურმარილი გვექონია, როგორ დავივიწყებ... ერთ იჯრაზე ძნელია ყველაფრის მოგონება. დრო უნდა. ნიკალას სიცოცხლემ ამის თვალეჭვეშ გაიარა. როგორ არ ახსოვს? მაშინ ბეგოს ხელში ხაზინა უტრიალებდა, „ფულანდარი კაცი“ იყო და „ქვეყანაში ერთი სახელი მასაცა ჰქონდა.“ „ახლა კაცობიდან ჩამოვარდა“ და ძნელია ლაპარაკი ამ საკვნესებელ გულზე. მაინც ბეგო ხსნის მახსოვრობის უჯრებს და ენად გაიკრიფა.

— „მთელი სიცოცხლე სმაში და ხატვაში გამოვალამა! ჰხატავდა,—სასმელი ვიშოვოო, სვამდა,—კარგათ დავხატოო!“

თურმე ბეგოს ისე არაფერი უკვირდა ფიროსმანისა, როგორც მუშაობის სისწრაფე. პირველ ღირსებად უთვლის.

და მოგიყვებათ—

ერთ გაზაფხულის დილას, ნიკოს მუშამბა ჰქონდა გადაჭიმული და ფუნჯით ხელში თავისი მეცენატის ბრძანებას მოელოდა, თუ რას დაახტვინებდა. ბეგო ერთ საგონებელში იყო ჩავარდნილი, რა მოეგონებინა. მანამდე ყველა საუბრითი შესაძლებლობანი ამოეწურათ. აზრისთვის ბეგო გამოდის ქუჩაში და თვალს მოჰკრავს დაჩარდახულ ურემს—თელეთის მლოცავებით. ურემს ვერძი ჰყავს გამობმული. უბია წითელი ხარები. წითელ ხალათა ბიჭი შოლტით ერეკება. ბეგოს დუქნიდან გამოყავს ფიროსმანი, ამ სცენის დახატვას სთხოვს.

— „ნიკო ურემს დააქერდა, დუქანში შებრუნდა და ფუნჯს ხელი დასტაცა. მერე ერთხელ კიდევ ამოვიდა და როცა შემობრუნდა, არაყი მომთხროვა ფუნჯზე არაყს აშველებდა... მეორე დღეს სურათი ჩამაბარა—ქკვიდამ შემშალა, ისე იყო დამზავსებული!“

მეორე—რაც ბეგოსთვის დაუვიწყარი იქნება,—ნიკალას პატიოსნებაა.

— „მისი ხელიდან სიკეთე გამოვიდოდა, სიავე—არა!“

— „სუფთა იყო, როგორც პირიდან, ისე ხელიდან.“

— „მის პიჯაკს ჯიბე არ უნდოდა.“

ერთხელ, რიყენედ ერთ მიკიტანს დუქანი გამოუხატა. ფული ხელთ არ მისცეს. დაჰკარგავს ან სხვა გამოართმევსო. იქვე მე მომიტანეს გადასცემად. ნიკალაიმ ზედაც არ დაჰხედა.

— „ერთხელ კიდევ“ „ჭრანცუხები“ მოვიდნენ (ალბად ლე-დანტაჟუ და ილია ზდანევიჩი. გ. ლ.) ნიკალას სანახავათ. ნიკოს ნახვის მერე მის სურათებს შემევაქრენ. ნიკოს დასტურით მივყიდე, მაგრამ არც ეს ფული აიღო ჩემგან ნიკალაიმ: „ფული რათ მინდაო?“

ბეგო აღფრთოვანებით იგონებს იმ ხუთ-ექვს წელიწადს, როცა ფიროსმანი მასთან იყო შეკედლებული. დუქანში ბეგოს პატარა ოთახი ჰქონდა. სამზარეულოზე წადგმული (ცარიელ ბოთლების და რაგინდარას საწყობათ). ეს ოთახი ნიკოს აჩუქა დასადგომათ. აქ ცხოვრობდა და მხატვრობდა ფიროსმანი 1905—1910 წლებში. ოთახის მოწყობილობა იყო: პატარა ტახტი, ერთი ძველი ვედრა, ფუნჯები, ბოთლები, კირი, საღებავები... მუდამ ჰხატავდა. ხან თავისთვის, ხან ბეგოსთვის. მართალია, ბეგოსთან იყო, მისი კარის მხატვარი იყო, მაგრამ სხვასთან მუშაობასაც არ უშლიდა. პირიქით, ბეგო ეუბნებოდა ნაცნობებს:— დაახატვინეთ, სარგო მიეცითო! მაგრამ ნიკალა შემოსავალს არ ეძებდა.

ბეგომაც იცოდა მისი ხასიათი და რაც შეეძლო არაფერს აკლებდა. ხშირად, ნამუშევარში ნახმარ ტანისამოსს უყიდდა, ხოლმე. აბანოშიც დაჰყვანდა. (პარასკეობით—ვაქრების დღე) სადილი და სასმელიც ბეგოსთან ჰქონდა. ნიკოც შინაურობდა. როცა ბეგოს დიდი მუშტარი მოაწყდებოდა, ნიკო ხელს წაახმარებდა. ყოველ ახალწელს, შობას, ნათლილებას, აღდგომას და სხვა „ბედდიერ დღეებში“ ნიკო ბეგოსთან იყო დაპატიჟებული. ახალწელს ნიკო უთუოდა მიულოცავდა „ძალოს“ (ბეგოს მეუღლე), ხუმრობაც ჰყვარებია; „ძალო, ბეგოს გაუფრთხილდი, ქალებს ეარშიყებო!“

— „ჩემს დუქანს პატარა ბალი ეკრა საყვავილე ფარდულებით შემკობილი და პატარა გუბეტბით (Пруа). როცა ნიკო ფხიზელი და თავისუფალი იყო, ბალში გავიდოდა, ყვავილებს უვლიდა, მიწას ჩაჰყურებდა. მერე დიდ კაკლის ქვეშ დაჯდებოდა გაშტერებული. უფრო გაზაფხულზე იცოდა ბალში გამარტობა. მაშინ ღვინოსაც იქ შეუგზავნიდი. მარტობა უყვარდა. არავის გაიკარებდა. უცხო ხალხს არ ეთვისებოდა. პირზე დალონება კი არ იცოდა.“

— „ნიკალაი,—ვეუბნეოდი,—მარტობა ძნელია, ოჯახს მოეკიდე!“

— „მარტო ვარ დაბადებული, მარტო უნდა მოვკვდეო!“

— არ არის კარგი საქმე, ნიკალაი!

— „აბა, ერთი მითხარი, რომელ დიდ მწერალს (?) ჰქონია ბინა, რომ მე მქონდესო? ძველად, სულ გამოკაფულ კლდეებში და ქარაფებში უცხოვრობდა წმინდანებივით. (ერთი „წმიდანი“ მისთვისაც დაუხატია სახსოვრათ: „გიორგი განდევილი“ ინახება ეროვნულ გალერეაში. დავ. კაკაბაძის კოლექცია.) ნეტავ იცოდე, როგორ ცხოვრობს ჩვენი აკაკი წერეთელიო?

— „მხიარული კაცი იყო, პირსიცილიანი.—„რა მოგვიტანია, რა უნდა წავილოთო? ერთი მეგობარი დამმარხავს, დარდი არა მაქვსო!“ „ვირის კუდივით მოკლეა წუთისოფელიო!“ თუ ზარხოშად იყო, ჩუმი ღიღინი უყვარდა: „ლოთებო, ნეტავი ჩვენა“ და სხ. აიღებდა ჭიქას და იტყოდა:

„გაუმარჯოს პავლესა,
დაისხავს და დაღვესა!“

ს ე ფ ი ლ ი.

4 აპრილი

— „ერთი ნახვა ცნობაა, მეორე — ძმობაა! სიცილით მიშვერს ხელს ბეგო. ბეგო მთერალია.

ჩემთან არის მხატვარი და თიკო კაკაბაძე.

ისევ ბეგოს ვრცელ ეზოში შევდივართ მტკვრის პირზე. წყლის სიახლოვეს ოთხს ახალგაზრდას სუფრა გაუშლია. თავაზიანად გვთხოვენ სუფრა დაულოცოთ. გამოწვდილ დაკუთხულ ჭიქებს ბეგო ხელებს აწოდებს და მერე გვირიგებს.

— „გთხოვთ შესანდობარი დალიოთ ჩვენი ძმა კაცისა, რომელიც დღეს დაგვიმარხია.“—გვთხოვენ მესუფრეები.

— „მეთევზე შიხის ბიჭის სული ღმერთმა შეიწყალოს! ცხრა ანგელოზი გამოეგებოს. იმ ქვეყნათ მისი სახელი არ მოიშალოს!“ ილოცება ბეგო. ჩვენც რალაცა წავიდუღუნეთ.

— „გმადლობთ, გმადლობთ!—მოგვაძახეს, როცა ჭიქები დაუბრუნეთ.

დავსხედით ნატივარ ხეზედ. ქურთის ბიჭს, იქვე გოშიას რომ ეთამაშება, ჩუმად ვაძლევ ფულს და ღვინო-მწვანილს ვაბარებ.

— „ჩვენს ალაგას ნიკო რომ ყოფილიყო, ჭიქას არ მიიღებდა, ამაყი იყო!“ ღიმილით გვეუბნება ბეგო.

— „ეხ, ნიკალაი!

— „უფასოდ წავიდა, ეხლა დაფასდა!

„რო მოგვედარიყო, მე ყარსში ვიყავი. დარდათ ის მიმყვება, ჩემი წილი პატივი ვერ გადამიხდია:—პატარა სუფრა, პატარა შესანდობარი, ზედ სეფილი *)—როგორც ჩვენი წესია. მაშინ საფლავი ვერ ვიპოვე, ეხლა კი... ბეგო დაღონდა... დაფიქრებული მტკვარს აყოლებს თვალს. მერე გაუბრწყინდება თვალები,—იცით, რა გიამბოთ:

— „სწორედ ოცი წლის წინათ, ძმობილი მყვანდა,—კოლა რუსიშვილი. (რუსი იყო) რიყეზედ ლუღხანა ჰქონდა. ეხლა აღარ არის.

პატიოსანი ყმაწვილი იყო და სურათების დიდი მოყვარული. ახალგაზრდობაში სხვასთან იდგა დუქანში მოჯამაგირედ. იქ გაეცნო ნიკალა და მისი

*) ს ე ფ ი ლ ი—სამგლოვიარო მუსიკა. საფლავზედ უკრავენ გ. ლ.

სურათები-თურმე გულში ჩაიდო გავხსნი თუ არა საკუთარ ღუქანს, ნიკალის დავახატვინებო! მარალაც, ღუქნის გაღებამდე ნიკალს დაუძახა და სურათებში გაურიგდა. ოთხივე კედელი უნდა გამოეხატა. მეც იქ შევესწარი. ნიკალიამ მეორე დღესვე დაიწყო მუშაობა და თითო არაყზედ გამოჩარხული სურათები გამოკყავდა, გავიდა ორი დღე, ნიკო აღარ გამოჩნდა. კოლა ბიქს გულთ შემოეყარა. რა ექნა? სურათები დაუმთავრებელი რჩებოდა. ღუქნის გახსნაც ამით გვიანდებოდა.

„მესამე დილას ბიქებმა უთხრეს კოლას:—ნიკალაი დილას ვაგზალთან ვნახეთ, სვამდაო! გახარებული კოლა მაშინვე ეტლში ჩაჯდა და საძებრათ გაექანა. მართლაც, იმ ღუქანშივე ენახა საღაც მიასწავლეს და ნიკალაი ფაიტონით მოიყვანა:

„მთვრალმა და ღამე ნათევარ ნიკალაიმ ისევ აიღო ფუნჯი, მაგრამ კოლა ბიქს რა იმედი ჰქონდა, რომ სურათებს დაუბოლოვებდა? მაშინ—„ხერხი სჯობიაო,“—იფიქრა კოლამ. ლუდხანაში შეიყვანა, აღარ კი გამოუშვა. გარედ ღუქანს კლიტე დაადვა და სამი დღე ნიკალაი დამწყვდეული მუშაობდა. ცოტა „საჭმელს, ცოტა სასმელს ფანჯრიდან აწოდებდა, როგორც ტუსალს. მანამ ყველა კუთხეები არ გამოუხატა, არ გამოუშვა. მერე კი გაანთავისუფლა.“

— „ანგელოზი ეჯდა სწორეთ ფუნჯში! აფსუს, ნიკალაი! იმნაირი მხატვარი ჩვენ ქალაქს არცა ჰყოლია, არც ეყოლება!“

ქურთის ბიქმა ღვინო მოგვიტანა. ბეგოს ეწყინა. მისი აზრით, ჩვენ სტუმრები ვართ, მასპინძლობა მისი ვალია. როგორც იყო, დავიყოლიეთ „ნიკალას შესანდობარი“ დაელია. ბეგომ მალე „თამაძობაც“ იკისრა და წვრილად სმას შეჰყვა პატარა სიტყვებით.

ბეგო იგონებს, როგორ სძულდა ფიროსმანს პოლიციელები.

— „ხშირათ მოხდებოდა, შუალამისას პოლიცია დაესხმოდა ჩემ ღუქანს დასაზვერათ და უპასპორტო ხალხის საძებნელათ. ნიკოსაც ექვს დაჰკრავდენ ხოლმე. მძინარეს ააყენებდენ და ვინაობას ჰკითხავდენ. გაიგო თუ არა ნიკალაიმ რევოლიუცია, მისი პირველი სიტყვები იყო:

— „მოვრჩი, ეხლა აღარ იკითხავენ, ეს ვინ არი, აქ რათ არის! იმ დღეებში ბავშვით გახარებული დადიოდა. მიტინგებს ესწრობოდა და პტყლათ იტყოდა:

— „მოვრჩით განსაცდელსა!“

1905 წელს, („არეულობაში“) ზაფხულში ნიკომ გამოსჭრა ქალაქის ასოები, წითელივე ქალაქი შემოავლო დიდს „პარუსინის ბრეზენტს“ დააკერა ღუქნის ფარდას ქუჩაზე:

— „გაუმარჯოს ერთობა ამხანაგობას!

— „ძირს ხელმწიფე, მალლა მუშა!

— „ძირს ნიკალაი!“

მესამე დღეს, ნაცნობი ბოქაული გ-რი მომადგა და შინაურულათ მირჩია, ჩამომეხსნა, თორმე „სახალინი“ აქეთ დამრჩებოდა. მეც იმ დღესვე მოვსპე. ნიკომ ახლა შუშაზე ამოხატა ეს სიტყვები და ჩარჩოში ჩაასმევინა. დიდხანს მქონდა შენახული. ამას წინედ ვეძებდი, სახლში, ველარ ვიპოვე...

ეზოში შემოვიდა სქელი კაცი და ბეგოს შორიდან თითი დაუქნია, ბეგოს ვთხოვე არ წასულიყო და უცნობი ჩვენთან მოეწვია. მოვიდა, გაგვეცნო—გრი-

შა ჯუღელლოვი, ყოფილი ყასაბი. ბეგომ ნიკალაის შესანდობარი დააღწევინა. ჯუღელლოვმა დალოცა „საწყალი ნიკალაი“ და ზედ თავისი ამბებიც მოაბა. ფიროსმანზედ.

ნიკალაის თურმე რვა წლიდან იცნობდა. ჯუღელლოვი მაშინ ბიჭათ იდგა საყასბოში, ფიროსმანის დუქანის გვერდით. მშვენივრათ ახსოვს მოვაჭრე ფიროსმანი:

— „ვაჭრობის დროს ჰხატავდა, მოცლის დროს ვაჭრობდა!“ ნახატებს მეზობლებს და „ძმაკაცებს“ ურიგებდა. ერთხელ, მისი „ალაც“ დახატა. მაშინ ფიროსმანს „შახათ“ ეჭირა თავი. სუფთად დადიოდა შავს პიჯაკში. სამი წელიწადი ჰქონდა დუქანი, მერე ამხანაგმა უღალატა.

ჯუღელლოვი იგონებს იმ დღეებსაც, როცა ნიკალა ბეგოსთან ცხოვრობდა და გულაჩუყებულ ბეგოს უმოწმებს რომ „ძმასავით ინახავდა.“

დათიკომ თან ფოტოგრაფიული აპარატი წამოიღო. ბეგო უნდა გადილოს. ისიც სიხარულით თანხმდება. წელში გასწორდა, სახე მოილამაზა. ის არის დათიკომ ჩახმახი უნდა ჩამოჰკრას, ბეგო სათხოვარით მიჰმართავს:

— „როცა სურათს ვიღებ, ჩემი ხელსახოციც ზედ უნდა მქონდეს.“ დათიკო თანხმდება. ძმამ მოუტანა ბეგოს ქრელი ხელსახოცი და ქამარზედ იკეთებს. ოცი წელიწადია, ბეგო გაუყრელად ატარებს ამ ხელსახოცს სასახელო მომენტებში. სურათი გადილო. ბეგო მთლად კმაყოფილია.

— „ბეგო,—ეკითხება დათიკო,—ნიკოსაც უყვარდა წელში გარჯობილი ხელსახოცი?“

— „რასა ბრძანებთ? ხომ ჩვენთან იყო, ჩვენს პურმარილში შესული, მაგრამ განა ბოლომდის თავს გვიყადრებდა ყარაჩოღელებს? თავისი კაცობა არ დაუკარგია. ხელსახოცზედ მოგახსენებთ: ერთხელ, ბაზარში წავიყვანე, ტანისამოსი უნდა გვეყიდნა. დალალი შემოგვხდა, ყარაჩოღლურ ჩოხა-ახლუხს ჰყიდდა. ეშმაკათ ხელი წავატანე, ნიკოსთვის თვალი შემივიდა. ნიკომ აღმაცერათ შემომხედა:

— „არა, ეგ ჩემი საქმე არ არისო! მაშინვე დავჩუმდი...“

ეზოში შემორბიან ბავშვები და ფრიალას ათამაშებენ, ბეგო კი განაგრძობს:

— „ძალიან უყვარდა არლანი.

— „დაუკარ ბიჭო, შენ გენაცვალეო!“ ოთხი საკუთარი არლანი მუშაობდა ჩემს დუქანში...

... „მაშინ იმ ძრანცუხებმა უთხრეს,—გინდა, საფრანგეთში წავიყვანოთო? ნიკალამ მოახსენა: „ჩემ საქართველოდამ არსად წავალო!“

ბეგოს აზრით, ნიკალასთვის რომ სიღარიბეს არ შეეშალა, უფრო კარგი მხატვარი დადგებოდა. „მაგრამ რა ქნას საწყალმა კაცმა? ყველაფერში სდევნის ცხოვრება. ქათამს უთქვამსო: „რაც არ დაკლეს, მე წამაკლეს, არ დაკლეს და მე დამკლესო.“ ასეა ღარიბი კაცის საქმეც, ყველაფერს უნდა წაეკლას...“

გაზაფხულის წვიმამ დაუშვა. გამოვდივართ. ღამეა. სველი ტრამვაები ლიფლიფებენ და ნიაფი ატოკებს თბილისის სინათლეს.